

Lausunto

23.01.2024

Asia: VN/23793/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausuttavaa ansiopäivärahan määrän alentamista koskevasta ehdotuksesta?

Työttömyysturvauudistuksessa on selvästi ajateltu pääasiassa perinteistä palkkatyötä tavallisilla työmarkkinoilla.

Työttömiä halutaan kannustaa kokoaikaisen työn vastaanottamiseen porrastamalla ansiopäivärahaa 40 työttömyyspäivän ja 170 työttömyyspäivän kohdalla.

Luovilla aloilla ei ole tarjolla kokoaikatyötä. Uudistus ei lisää siellä työllisyyttä, vaan ainoastaan leikkaa kokonaisansioita.

Perinteisen kuukausipalkkaisen työn sijaan kulttuurin ammattilaiset tekevät useimmiten ns. keikka- ja projektitöitä ja toimivat osin mikroryittäjinä.

Näyttelijöistä suurin osa on freelancereita. 1350 työkäisestä Näyttelijäliiton jäsenestä vain noin 300:lla on kuukausipalkkainen työ teatterissa, muuta kuukausipalkkaista näyttelijän työtä ei ole. Loput yli 1000 näyttelijää ovat freelancereita. Freelancenäyttelijät keräävät toimeentulonsa lyhyistä työsuhteista: osa töistä voi olla noin tunnista muutamaan tuntiin (spiikit mainoksiin, dubbaus jne), muutaman päivän työsuhteita (esim. elokuva tai tv-sarja) tai esim. muutaman viikon työsuhteita teatterissa ja töitä on kuitenkin vain muutamana esityspäivänä/viikko. Lisäksi näyttelijät tekevät lyhyitä keikkoja tai luovat omia projekteja, esiintyvät, juontavat esim. yrityksissä, julkisella sektorilla, juhlissa jne.

Työllistymisen sijaan työttömyysturvaan tehtyjen muutosten seurauksena on vain ansiotason lasku

Kulttuurialalla ei ole tarvetta sellaiseen töihin kannustamiseen, johon hallituksen esitys tähtää. Olemassa oleva työvoima on tarvittaessa helposti saatavilla ja kilpailu töistä on kova.

Koska työtä tehdään projektikohtaisesti, eri pituiset työttömyysjaksot kuuluvat luovien alojen arkeen. Ansiosidonnainen työttömyysturva on näiden jaksojen aikana tärkeää.

Työttömyyspäivärahan porrastaminen ei johda työllistymiseen, vaan kulttuurin ammattilaisten ansiotason laskuun. Tämä heikentää luovan alan kokonaisansioita ja kulttuurin toimintaedellytyksiä.

Jos työttömyyspäivärahan porrastaminen toteutuu, esitämme seuraavassa muutoksia, jotka vähentävät sen haitallisuutta kansallisen kulttuurin toimin-taedellytysten kannalta.

1) Ensimmäisen alenemaportaan aikatauluttaminen

Koska työpaikan hakeminen vie aikaa, pitää olla realistinen siinä, miten pian heidän odotetaan löytävän itselleen uuden työpaikan. 40 työttömyyspäivää ei ole realistinen tavoite. Siksi esitämme että

- kokopäivätyöstä työttömäksi jääneen henkilön ensimmäinen alenemaporras on 65 työttömyyspäivän kohdalla, jotta myös asiantuntijatehtävissä toimivalla työttömällä on riittävästi aikaa työnhakuprosesseihin.

Jotta aleneman vaikutus olisi mahdollisimman pieni luovilla aloilla, ehdotamme, että

- keikka- ja projektityöstä työttömäksi jääneen työntekijän ja yrittäjien ensimmäinen alenemaporras on 100 työttömyyspäivän kohdalla, kuten on esimerkiksi Ruotsissa

2) Sovitellun päivärahan korjaaminen

Koska työttömyysjaksot liittyvät luovien alojen arkeen, kulttuurin ammattilaisten samaa työttömyyskorvaus on nimenomaan soviteltua päivärahaa. Siksi sovitellun päivärahan taso on aivan avainasemassa, kun pohditaan työttömyysturvauudistuksen vaikutusta kotimaiseen luovaan alaan.

Suojaosan poistaminen ja ehdotettu 20%:n alenema pienentävät sovitellulla päivärahalla olevan ansiosidonnaisen tasoja käytännössä jopa 50 %:lla. Muutosten yhteisvaikutukset osuvat epäoikeudenmukaisesti niihin, jotka pyrkivät ottamaan vastaan kaikki mahdolliset alan työt.

- sovitellun päivärahan osalta esitystä tulee tarkentaa siten, etteivät kokonaisvaikutukset yhdessä jo tapahtuneen suojaosan poiston kanssa muodostu koh-tuuttomiksi niille, jotka tahtoisivat ottaa vastaan lyhykestoisia keikkatöitä, sijaisuuksia yms., joka vastoin lakiesityksen tarkoitusta toimii kannustimena olla ottamatta työtä vastaan

Lausuttavaa palkkatuettua työtä ja työssäolohtoa koskevasta ehdotuksesta?

-

Lausuttavaa työllistämismääräysten ja siihen liittyvän sääntelyn kumoamisesta?

-

Lausuttavaa työttömyysturvaseuraamuksia koskevasta ehdotuksesta?

Se, että palkkatukityö edelleen huomioidaan työvoimapolitiittisena seuraamuksena asetetun työssäolovelvoitteen täyttämässä, on hyvä, vaikka palkkatukityö ei muutoin enää kerryttäisi työssäoloehdotta. Lisäksi positiivista aiempaan asiantilaan nähden on se, että palkkatukityö jatkossa huomioitaisiin kokonaan työssäolovelvoitetta tarkasteltaessa, kun aiemmin se on huomioitu vain siltä osin kuin se on kerryttänyt työssäoloehdotta (eli 75 %:sti).

Lausuttavaa ehdotuksesta, joka koskee luopumista eräistä työssäoloehdotta ja ansiopäivärahan määrä koskevista ikäsidoista poikkeuksista?

Ikäsidoisten etuuksien poistoilla ei esityksen mukaan (taulukot sivulla 68 ja 72) ole suuria taloudellisia eikä työllisyysvaikutuksia.

Ne kohdistuvat ikäryhmään, jonka työllistyminen on tilastojen mukaan kaikkein epätodennäköisintä.

Niiden vaikutus on käytännössä pelkästään tulonjaollinen: ne heikentävät työttömäksi jääneen ikääntyvän väestönosan tuloja.

Koska tutkimusten mukaan pienituloiset käyttävät muuta väestöä suuremman osan tuloistaan kulutukseen, tämä raha on käytännössä suoraan pois kulutuksesta.

Esitämme sekä sosiaalisista että kansantaloudellisista syistä että hallitus harkitsisi näistä esityksistä luopumista.

Lausuttavaa vaikutuksista kotitalouksiin?

Koska esitetyt muutokset heikentävät työttömien toimeentuloa, heikentävät ne myös kotitalouksien ostovoimaa.

Lausuttavaa esityksen taloudellisista vaikutuksista (ml. vaikutukset julkiseen talouteen, työllisyyteen ja kuntiin)?

Näyttelijöille ei ole tarjolla kuukausipalkkaista kokoaikatyötä. Freelancernäyttelijöiden toimeentulo koostuu lyhyistä (tunnin-päivän tai muutamien päivien tai muutamien viikkojen) työsuhteista ja lyhyistä omista keikoista itsensä työllistäjänä. Töiden väliin jää pakosta työttömyysjaksoja, jolloin työtä ei ole tarjolla. Siksi työttömyyspäivärahan alenemaportaat eivät lisää alan työllisyyttä, vaan ainoastaan alentavat kokonaisansioita eli mahdollisuutta elättää itsensä ja perheensä luovalla työllä.

Suurin osa freelancenäyttelijöistä on korkeakoulutettuja ja pienituloisia. Freelancernäyttelijöitä on noin 1100 ja heistä vain 1/3:n kokonaistulot ovat noin tai yli 3100 euroa/kk, 1/3 ansaitsee alle 2.500e/kk ja 1/3 2.500-3.000e/kk. Tuloissa on huomioitu myös työttömyysturva.

Työttömyysturvalain muutokset (suojaosan poistaminen, 12 kuukauden työssäoloehdot ja alenema) heikentävät luovien alojen toimintaedellytyksiä ja houkuttelevuutta ammattina ja tekevät käytännössä ansiosidoisten työttömyysturvan piiriin pääsyn mahdottomaksi.

Moni miettii alan vaihtoa jo nyt. Vaikutukset kotimaisen kulttuurin toimintaedellytyksiin ovat negatiivisia. Niiden korjaaminen vaatii hallitukselta merkittäviä toimia kulttuurin rahoituksen, sosiaaliturvan ja luovien alojen elinkeinotoiminnan edistämisen puolella.

Teatterit, elokuva- ja tv-tuotantoyhtiöt, viihdeteollisuus, mainostuottajat, äänikirjatuotannot, dubbaustuottajat tarvitsevat näyttelijöitä lyhyisiin työsuhteisiin. Mikäli näyttelijöiden kokonaisturva ja toimeentulo heikkenevät tai työttömyysturvan muutokset pakottavat vaihtamaan alaa, siitä kärsii näyttelijöiden työpanosta tarvitsevat työnantajat.

Lausuttavaa vaikutuksista toimeenpanijoihin (ml. vaikutukset työttömyysetuuden maksajiin ja julkisen työvoimapalvelun järjestäjään)?

-

Lausuttavaa muista vaikutuksista (ml. vaikutukset yrityksiin ja muihin työnantajiin)?

Näyttelijöiden toimeentulo koostuu todella lyhyistä työsuhteista ja niitä pitää hankkia koko ajan. Toimeentulo on epävarmaa. Koronarajoitukset romahduttivat freelancenäyttelijöiden työntekomahdollisuudet ja ansiot yli kahdeksi vuodeksi. Töiden välissä on voinut tarvittaessa turvautua ansiosidonnaiseen. Muutosten (suojaosan poistaminen, työssäoloehdon pidennys 12 kk:een ja alenema) seurauksena yhä harvempi edes pääsee ansiosidonnaisen piiriin, tulotaso heikkenee ja epävarmuus lisääntyy. Lisäksi työttömyysturvan heikkeneminen "pakottaa" kokoaikatyön vastaanottamiseen ja kun alalla ei ole kokoaikatyötä, moni joutuu vaihtamaan alaa. Myös lisääntynyt epävarmuus ylipäättään lisää alan vaihtajia.

Teatterit, elokuva- ja tv-tuotantoyhtiöt, viihdeteollisuus, mainostuottajat, äänikirjatuotannot, dubbaustuottajat tarvitsevat näyttelijöitä lyhyisiin työsuhteisiin. Mikäli näyttelijöiden kokonaisturva ja toimeentulo heikkenevät tai työttömyysturvan muutokset pakottavat vaihtamaan alaa, siitä kärsivät erityisesti näyttelijöiden työpanosta tarvitsevat työnantajat.

Lausuttavaa siitä miten muutosten vaikutuksia voitaisiin seurata ja arvioida jälkikäteen?

Muutosten seurausta tulisi seurata tarkasti erityisesti luovilla aloilla ja tehdä luoville aloille omat työttömyysturvapöytäkälät, kuten aikaisemmassa työttömyysturvalaissa oli.

Luoviin aloihin vaikuttaa lisäksi kulttuuribudjetin leikkaukset: vapaan kentän rahoituksen heikentäminen, VOS-teattereiden tulevat leikkaukset, kuntien teatterirahoituksen väheneminen, elokuvatukien jäädyttäminen, tv-tuotantokannustimen leikkaukset ja Ylen draamatuotantojen tilausten väheneminen jne. Yhteisvaikutus työttömyysturvan heikennysten kanssa on todella suuri: samaan aikaan näyttelijöiden työttömyys lisääntyy ja mahdollisuudet ansiosidonnaiseen heikkenevät.

Pahimmillaan luovien alojen työmarkkina häiriintyy: yleensä alaa vaihtavat ensimmäiseksi ne, joilla on ollut kohtuullisesti töitä eli he, joita on eniten tarvittu/käytetty.

Lausuttavaa voimaantulosta ja siirtymäsäännöksestä?

-

Muuta lausuttavaa esityksestä?

Luovien aloja koskeva ”lex specialis-kirjaus” hallitusohjelmassa ja alan tarvitsemat muut erityistoimet

Koska luovien alojen työmarkkinat toimivat eri tavalla, niiden työttömyysturvassa on omat erityiset ongelmansa.

Siksi myös hallitusohjelmassa on niiden työttömyys- ja sosiaaliturvasta oma erityinen kirjauksensa: ”Hallitus ratkaisee kulttuurialan ja luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyys-turvaan liittyviä ongelmia osana sosiaaliturvauudistusta. Erityistä huomiota kiinnitetään -freelancereiden asemaan. Huolehditaan taiteen vapaudesta, tekijöiden hyvinvoinnista, osaajien riittävydestä ja työmarkkinan toimivuudesta.”

Kirjaus otettava huomioon tässä lainsäädäntöhankkeessa

Hallituksen työttömyysturvaesitystä ei tule toteuttaa ottamatta huomioon tätä ”lex specialis”-kirjausta.

Hallituksen esitykseen tulee lisätä kokonaisarviointi siitä, miten muutosesitys samalla ratkaisee kulttuurialan ja luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvaan liittyviä ongelmia ja huomioi erityisesti freelancereiden aseman hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti.

Luovien aloihin muihin ongelmiin korjauksia

Tämän lisäksi odotamme korjauksia kulttuurialan ja freelancerien tyypillisten ongelmien korjaamista hallitusohjelman mukaisesti. Näitä ovat muun muassa seuraavat:

- 1) Koska ”omassa työssä työllistymisen” -käsite on sekä liian tulkinnanvarainen, sekaannusta aiheuttava että tarpeeton, se tulee poistaa laist.,
- 2) Työttömyysturvalaissa tulee tarkemmin tehdä rajanveto päätoimisen ja sivutoimisen yrittäjyyden välillä, jotta osittain itsensä työllistäjinä tai yrittäjinä työllistyvät voivat paremmin ennakoida asemansa työttömyysturvassa. Nykyinen lainsäädäntö ja toimintamallit antavat paljon epävarmuutta aiheuttavaa tulkinnanvaraa viranomaisille.
- 3) Yhdistelmävakuutuksen kehittäminen. Hallitusohjelman mukaan ”hallitus tunnistaa työelämän muutoksen, jossa yrittäjyys ja palkkatyö eri elämänvaiheissa ja jopa rinnakkain ovat yhä useamman työkäisen tapa ansaita elantonsa. Hallitus valmistele puoliväliriiheen mennessä mallin yhdistelmävakuutukseksi parantaakseen niiden henkilöiden sosiaaliturvaa, jotka toimivat samaan aikaan yrittäjinä ja palkansaajina”.

Lopuksi toteaisimme vielä: Luoviin aloihin vaikuttavat samanaikaisesti lisäksi julkisen tuen leikkaukset: vapaan kentän rahoituksen heikentäminen, VOS-teattereiden tulevat leikkaukset, kuntien teatterirahoituksen väheneminen, elokuvatukien jäädyttäminen, tv-tuotantokannustimen leikkaukset ja Ylen draamatuotantojen tilausten väheneminen jne. Yhteisvaikutus työttömyysturvan heikennysten kanssa on todella suuri: samaan aikaan kulttuurialan ml. näyttelijöiden työttömyys lisääntyy ja mahdollisuudet ansiosidonnaiseen heikkenevät.

Kohdennettu kysymys TE-toimistoille ja työllisyyden edistämisen kuntakokeilussa mukana oleville kunnille: Mikä on tilastotietoihin tai arvioon perustuva käsityksenne muutoksen taloudellisista ja muista vaikutuksista, jos palkkatuettu työ kerryttäisi kokonaisuudessaan työssäolovelvoitetta ja koulutusta vailla oleville nuorille asetettua seuraamusta?

-

Kuusikko Elina
Suomen Näyttelijäliitto - Finlands Skådespelarförbund ry.